

The Millie Arbesfeld
Midreshet Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Women

WWW.MIDRESHETYOMRISHON.ORG

*Exploring the
"Pshat" of
"Pshuto Shel
Mikra"*

The learning this week is sponsored l'ilui nishmat
Chana Bas Mordechai, Hannah Romerovski Newman,
whose yahrtzeit is 21 Kislev

Mrs. Leah Herzog
טו' בסלו תשס"ט • December 14, 2008

(1 רש"י – בראשית ג:ח)

וישמעו - יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרום רבותינו על מכונם בבראשית רבה (יט ו) ובשאר מדרשות ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו. ומשמעו, שמעו את קול הקב"ה שהיה מתהלך בגן:

(2 אבן עזרא – הקדמה לתורה)

הדרך החמישית, מוסד פירושי עליה אשית, והיא הישרה בעיני, נכח פני ד', אשר ממנה לבדו אירא, ולא אשא פנים בתורה, ואחפש היטיב דקדוק כל מלה בכל מאדי, ואחר כן אפרשנה כפי אשר תשיג ידי, וכל מלה שתבקשנה בפירושו המלה הראשונה תמצאנה, כפירושו שמים תמצאנו בפ' הראשון, ועל זה המשפט כל הלשון, ולא אזכיר טעמי אנשי המסורת, למה זאת מלאה, ולמה זאת נחסרת, כי כל טעמיהם כדרך הדרש הם, כי הכתוב פעם יכתוב המלה מלאה מבוארה, ופעם יחסר אות נעלם לאחז דרך קצרה, ואחר שידרשו טעם, למלאים ולחסרים, יורונו איך יוכלו לכתוב הספרים, ומשה כתב בלא וא"ו ד' ימלך (שמות טו, יח), ומעתיק משלי, כתב בוא"ו תחת עבד כי ימלוך (משלי ל, כב), ושנים רבות בין שניהם, רק לתינוקות טעמיהם טובים הם. גם בפירושים הישרים אין צורך לתיקון סופרים. ומתרגם התורה ארמית תרגם אמת, ובאר לנו כל נעלמת. ואם דלק במקומות אחרי מדרשים, ידענו כי יותר ממנו ידע השרשים, רק חפץ להוסיף טעמים אחרים, כי פשוטו יבינוהו אפילו הבורערים, כמו עירה (ברא' מט, יא) שלא תרגמו כבן אתון, ותרגום בני יבנון, ואתונו שער האיתון. ובעבור הדרש דרך הפשט איננה סרה, כי שבעים פנים לתורה, רק בתורות ובמשפטים ובחקים, אם מצאנו שני טעמים לפסוקים, והטעם האחד כדברי המעתיקים, שהיו כולם צדיקים, נשען על אמתם בלי ספק בידים חזקים. וחלילה חלילה מלהתערב עם הצדוקים, האומרים כי העתקתם מכחשת הכתוב, והדקדוקים. רק קדמונינו הי' אמת, וכל דבריהם אמת וד' אלהים אמת ינחה את עבדו בדרך אמת:

(3 במדבר יא:יט-כג)

(יט) לא יום אחד ת'אלונו וְלֹא יוֹמִים וְלֹא חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרֵה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם: (כ) עַד חֲדָשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאֶפְסֹס וְהָיָה לָכֵם לְזָרָא יַעַן כִּי מֵאֶסְתָּם אֵת ה' אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וְתִכְבְּוּ לְפָנָיו לְאֹמֵר לְמָה זֶה יֵצְאוּ מִמִּצְרָיִם: (כא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רְגְלֵי הָעָם אֲשֶׁר אֲנִי בְּקִרְבּוֹ וְאַתָּה אֹמְרָת בְּשׂוֹר אֲתָן לָהֶם וְאֶכְלוּ חֲדָשׁ יָמִים: (כב) הֲצִאֲנִי וּבְקִרְבִי יִשְׁחַט לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם אִם אֵת פֶּל דְּגֵי הַיָּם יִצְאָף לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם: פ (כג) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲיֵד ה' תִּקְצֹר עֵתָה תִרְאֶה הִיקָרְךָ דְּבָרֵי אִם לֹא:

(4 רש"י (שם))

(כב) הצאן ובקר ישחט - זה אחד מארבעה דברים שהיה רבי עקיבא דורש ואין רבי שמעון דורש כמותו. רבי עקיבא אומר שש מאות אלף רגלי, ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים, הצאן ובקר וגו', הכל כמשמעו, מי יספיק להם, כענין שנאמר (ויקרא כה, כו) ומצא כדי גאולתו. ואיזו קשה, זו או (במדבר כ, י) שמעו נא המורים, אלא לפי שלא אמר ברבים חיסך לו הכתוב ולא נפרע ממנו, וזו של מריבה היתה בגלוי, לפיכך לא חיסך לו הכתוב. רבי שמעון אומר חס ושלוש לא עלתה על דעתו של אותו צדיק כך, מי שכתוב בו (במדבר יב, ז) בכל ביתי נאמן הוא, יאמר אין המקום מספיק לנו, אלא כך אמר שש מאות אלף רגלי וגו' ואתה אמרת בשר אתן לחדש ימים, ואחר כך תהרוג אומה גדולה כזו, הצאן ובקר ישחט להם כדי שיהרגו, ותהא אכילה זו מספקת עד עולם, וכי שבחך הוא זה, אומרים לו לחמור טול כור שעורים ונחתוך ראשך. השיבו הקב"ה ואם לא אתן יאמרו שקצרה ידי, הטוב בעיניך שיד ה' תקצר בעיניהם, יאבדו הם ומאה כיוצא בהם ואל תהי ידי קצרה לפניהם אפילו שעה אחת: (כג) עתה תראה היקרך דברי - רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר אי אפשר לעמוד על התפל, מאחר שאינן מבקשים אלא עלילה לא תספיק להם, סופן לדון אחריו, אם אתה נותן להם בשר בהמה גסה, יאמרו דקה בקשנו, ואם אתה נותן להם דקה, יאמרו גסה בקשנו, חיה ועוף בקשנו, דגים וחגבים בקשנו, אמר לו אם כן יאמרו שקצרה ידי. אמר לפניו הריני הולך ומפייסן. אמר לו עתה תראה היקרך דברי, שלא ישמעו לך. הלך משה לפייסן אמר להם היד ה' תקצר, (תהלים עח, כ) הן הכה צור ויזובו מים וגו' הגם לחם יוכל לתת, אמרו פשרה היא זו, אין בו כח למלאות שאלתנו. וזהו שנאמר ויצא משה וידבר אל העם, כיון שלא שמעו לו ויאסף שבעים איש וגו':

(5 במדבר יג:ב)

(ב) שְׁלַח לְךָ אַנְשִׁים וַיְתִירוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמִטָּה אַבְתִּיו תִּשְׁלְחוּ כָל נְשִׂיא בְהֵם:

(6 רש"י (שם))

שלח לך אנשים - למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר:

(7 רמב"ן (שם))

(ב) שלח לך אנשים - לדעתך, אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח. לפי שבאו ישראל ואמרו נשלחה אנשים לפנינו, כמו שנאמר (דברים א כב) ותקרבון אלי כולכם וגו', ומשה נמלך בשכינה, אמר אני אמרתי להם שהיא טובה שנאמר (שמות ג יז) אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה, חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדבר המרגלים למען לא יירשוהו, לשון רש"י מדברי אגדה:

ויש כאן לשאול, אם כן משה עצמו חטא בענין, שנאמר וייטב בעיני הדבר (דברים א כג). ולמה אמר להם בענין הארץ "הטובה היא אם רעה" (פסוק יט) אחר שנאמר לו מתחלה שהיא טובה ורחבה. ועוד מה עשו המרגלים, כי משה אמר להם (פסוק יח) וראיתם את הארץ מה היא ואת העם היושב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב, ואמר להם בערים (פסוק יט) הבמחנים אם במבצרים, ועל כל פנים היו צריכין להשיבו על מה שצוה אותם. ומה פשעם ומה חטאתם כשאמרו לו (פסוק כח) אפס כי עז העם והערים בצורות גדולות, וכי על מנת שיעידו לו שקר שלח אותם:

ואל תחשוב כי היה פשעם באמרם "ארץ אוכלת יושביה" (פסוק לב) בלבד, כי טרם שיאמרו להם כן היה מריכת כלב עמהם. וכן כתוב (דברים א כח) אחינו המסו את לבבנו לאמר עם גדול ורם ממנו וגו', ובכאן כתיב (להלן יד ג) לנפול בחרב נשינו וטפנו יהיו לבד. והנה משה רבינו אמר לבניהם כדברים האלה, והפליג להם בחזק העם ובמבצר עריהם וכח הענקים יתר מאד ממה שאמרו המרגלים לאבותם, כדכתיב (דברים ט א ב) שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן לבא לרשת גוים גדולים ועצומים ממך ערים גדולות ובצורות בשמים עם גדול ורם בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק, ואם היה פשע המרגלים וחטאתם בזה למה יניא את לב בניהם כהניא המרגלים את לב אבותם. ועוד מה טעם למשה רבינו בשליחות הזאת, אם הארץ טובה והעם רפה הרי טוב, ואם רעה או שהעם חזק, סבור הוא שיחזירם למצרים:

אבל ישוב הענין בזה, כי ישראל אמרו כדרך כל הבאים להלחם בארץ נכריה ששולחים לפניהם אנשים לדעת הדרכים ומבוא הערים ובשובם ילכו התרים בראש הצבא להורות לפניהם הדרכים, כענין שנאמר (שופטים א כד) הראנו נא את מבוא העיר, ושיתנו להם עצה באיזו עיר ילחמו תחלה ומאיזה צד יהיה נוח לכבוש את הארץ, וכך אמרו בפירוש (דברים א כב) וישיבו אותנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים וגו', כלומר הערים אשר נבא אליהן תחילה ומשם נבא בכל הארץ. וזו עצה הגונה בכל כובשי ארצות, וכן עשה עוד משה עצמו שנאמר (להלן כא לב) וישלח משה לרגל את יעזר, וכן ביהושע בן נון (יהושע ב א) שנים אנשים מרגלים, ועל כן היה טוב בעיני משה. כי הכתוב לא יסמוך בכל מעשיו על הנס, אבל יצוה בנלחמים להחליץ ולהשמר ולארום, כאשר בא הכתוב במלחמת העי (שם ח ב) שהיתה על פי השם ובמקומות רבים. אז נמלך משה בשכינה, ונתן לו השם רשות ואמר לו שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען, וידעוה ויגידו לכם ועל פיהם תתיעצו בענין הכבוש:

והנה משה אמר להם (פסוק יז) עלו זה בנגב, וטעמו עלו זה הדרך בנגב, שידעו את העם היושב בארץ הנגב מפאת הרוח אשר ישראל שם החזק הוא ויצטרכו בעינם להשתמר מאד ולהחליץ, וכן הערים אם הם בצורות שישגבו בהן ויצטרכו לבנות דיק וסוללות או שיבואו מצד אחר. ואמר עוד שידעו בארץ עצמה הטובה היא אם רעה, כי אם היא רעה יכבשו תחלה מן המקומות האחרים, כי הם היו תרים הר האמורי מצד חברון, כי גם יהושע לא כבש את כולם. וזה טעם ומה הארץ אשר הוא יושב בה (פסוק יט), על העם היושב בנגב:

ויתכן כי משה בעבור שידע כי היא שמנה וטובה כמו שנאמר לו (שמות ג ח) אל ארץ טובה ורחבה וגו', בעבור כן אמר להם שיתנו לב לדעת כן, כדי שיגידו לעם וישמחו ויחליפו כח לעלות שם בשמחה, ולכך אמר להם והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ (פסוק כ), כדי שיראו בעיניהם שבשח הארץ. ומן הידוע כי אין מצרים רחוק מאד מחברון רק כמהלך שבעת ימים, וארץ כנען מגעת בתחומה קרוב למצרים, ואי אפשר שלא ידעו הדרים במצרים ענין ארץ כנען הטובה היא אם רעה. אבל כוונתו של משה לדעת את הדרך אשר יעלה בה ואת הערים אשר יכבוש תחלה כאשר פירשתי, ואמנם היו ישראל במצרים עבדים בעבודת פרך לא ידעו ולא יבינו, על כן רצה משה שיגידו להם כל עניני הארץ לשמחם במעלותיה כי יודע היה בהם:

והנראה בעיני בלשון הכתוב, כי לא נמלך משה בשכינה, אבל טעם "שלח לך", כי הסכימו לשלוח מרגלים. והיה במנהג שישלחו שנים אנשים מרגלים חרש לאמר וישלחו מקצתם, והשם היודע עתידות צוהו שישלח איש אחד איש אחד מכל מטות ישראל ושיהיו הנשיאים שבהם, כי חפץ השם שיהיו שוים בענין כל הגדולים אולי יזכרו וישונו אל ה', ואם אין, שתהיה הגזירה שוה בכל העם. וזה טעם על פי ה' (פסוק ג), שיהיו במצות השם נשיאים וראשי בני ישראל:

והנראה אלי לפי פשט הכתוב, כי לא הזכיר השם למשה שאלתם ששאלו לשלח מרגלים ולא הסכמת משה עמהם, שאלו היה כן היה הכתוב מספר בכאן ויקרבו בני ישראל אל משה ויאמרו נשלחה אנשים לפנינו וגו' ויטב הדבר בעיני משה, ואח"כ היה כותב וידבר ה' אל משה לאמר שלח לך אנשים כאשר דברו אליך איש אחד וגו'. אבל היה הענין כך, ששאלו ישראל השליחות ויטב הדבר בעיני משה, ואחר כך בא הדבור אל משה כשאר הדברות ואמר לו סתם "שלח לך אנשים", וזה טעם ויתורו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל, כי הוא מדבר בענין חדש לא סופר בו כלל. והיה כל זה, כי ה' חפץ למען צדקו שתהיה השליחות במצותו ושתהיה בכל שבטיהם ובגדוליהם, למען ינצלו:

וכן נראה עוד שהם שאלו ממה נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ (דברים א כב), והוא חפוש בדרכים ובענין הכבוש מלשון חפר אוכל (איוב לט ט), וזה טעם "לפנינו" שילכו הם אחריהם על דרכם, כלשון וארון ברית ה' נוסע לפנינו (לעיל י לג). אבל השם צוה "ויתורו את ארץ כנען", והוא כטעם ברירה כבאים לקנות דבר, מלשון לבד מאנשי התרים והסוחרים (דה"ב ט יד), וכן אל הארץ אשר תרתי להם (יחזקאל כ ו), וכן לתור להם מנוחה (לעיל י ג), ועל כן צוה אותן משה לפרוט הטובה היא אם רעה וגו' השמנה היא אם רזה וגו', והכל לשמחם כי צבי היא לכל הארצות, ויעלו בה בחפץ גדול. והנה נאמר כאן הענין בסתם כי כן היה, אבל במשנה תורה הזכיר להם משה כל הדברים מתחילתן, להגיד להם פשעם כי חטאו במה שבקשו ושאלו הם עצמם:

ועל דעת רבותינו חטאו באמרם נשלחה אנשים לפנינו, בעבור שהם רואים את ישועת ה' אשר יעשה להם תמיד, והיה להם ללכת אחרי הענין אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת. ומשה קבל מהם, למלאות תאוותם. ויהיה טעם ויטב בעיני הדבר (דברים א כג), שסבלתי רעתכם והוריתי לעשותו:

והשם צוהו שישלח איש אחד איש אחד למטה אבותיו וגו' כענין שנאמר בשמואל (ש"א ח ז) שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם. והנה האנשים האלה לא נקבו בשמות על פי השם כאשר היה בפקודים (לעיל א ה - טו) ובחלוק הארץ (להלן יד ט - כח), כי מצות ה' לא תבא בה תקלה לעושיה ושומר מצוה לא ידע דבר רע, רק הוא יתברך צוה למשה איש אחד למטה אבותיו תשלחו וגו' ושיהיו נשיאים, ומשה מדעתו בירר את אלה ושלחם, והם גמלו לנפשם רעה:

(8 במדבר טז: יט-כד)

(יט) וַיִּקְהַל עֲלֵיהֶם קִרְחַת אֶת כָּל הָעֵדָה אֶל פְּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּקְרָא כְבוֹד ה' אֶל כָּל הָעֵדָה: פ (כ) וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהָרֹן לֵאמֹר: (כא) הַבְּדִלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וְאֶכְלָה אֹתָם כְּרִגְעָה: (כב) וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ אֶל אֱלֹהֵי הַרוּחֹת לְכָל בָּשָׂר הָאִישׁ אֶחָד יַחְטֵא וְעַל כָּל הָעֵדָה תִּקְצָף: פ (כג) וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (כד) דַּבֵּר אֶל הָעֵדָה לֵאמֹר הֲעֵלוּ מִסְבִּיב לְמִשְׁפַּח קִרְחַת דָּתָן וְאַבִּיחָיִם:

(9 רש"י (שם))

(כב) אל אלהי הרוחות - יודע מחשבות. אין מדתך כמדת בשר ודם, מלך בשר ודם שסרחה עליו מקצת מדינה אינו יודע מי החוטא, לפיכך כשהוא כועס נפרע מכולם, אבל אתה לפניך גלויות כל המחשבות ויודע אתה מי החוטא: האיש אחד - הוא החוטא ואתה על כל העדה תקצוף. אמר הקב"ה יפה אמרת, אני יודע ומודיע מי חטא ומי לא חטא:

(10 רמב"ן (שם))

(כא) הבדלו מתוך העדה הזאת - יש לשאול, אם ישראל לא חטאו ולא מרדו ברכם למה היה הקצף עליהם לאמר ואכלה אותם כרגע, ואם גם הם מרדו כקרח וכעדתו איך יאמרו משה ואהרן האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף. וכתב רבינו חננאל הבדלו מתוך העדה הזאת, עדת קרח ולא עדת בני ישראל, ויאמרו אלהי הרוחות לכל בשר וגו', מיד הודיע הקב"ה למשה כי לא כל עדת בני ישראל בקש לכלות אבל עדת קרח בלבד, לפיכך פירש לו זה שאמרתי "הבדלו" העלו מסביב למשכן קרח דתן ואבירם הוא שאמרתי לך. הזכיר להם "העלו מסביב", אולי כשיראו קרח ועדתו ישובו, אלו דבריו. ואינם נכונים, כי לא היה ראוי לומר על קרח דתן ואבירם שלשה אנשים "הבדלו מתוך העדה" כי אינם עדה. ואין ישראל בתוכם, ואהרן עם עדת מקריבי הקטורת היה בתוכם בבואם. ועוד כי "הבדלו" רמז למשה ואהרן בלבד, כמו הרומז (להלן יז י). וכן ואכלה אותם כרגע, רמז למגפה שתכלה עם רב ועצום כרגע. וחלילה שלא יבין משה נבואתו ויטעה בה:

אבל הטעם, כי מתחלה היה לב העם אחרי משה ואהרן, וכאשר לקחו קרח ועדתו איש מחמתו וישמו עליהם קטרת ועמדו פתח אהל מועד עם משה ואהרן, אז קרא קרח לכל העדה ואמר להם כי בכבוד כולם הוא מקנא, וייטב הדבר בעיניהם ונקהל כלם לראות אולי יישר בעיני האלהים ותשוב העבודה לבכוריהם, וזה טעם ויקהל עליהם קרח את כל העדה (פסוק יט). והנה נתחייבו כליה שהיו מהרהרים אחרי רבם, והם כמהרהרים אחרי השכינה ומוותרים על נבואת נביא בלבם וחייבין מיתה בידי שמים. ומשה ואהרן למדו עליהם זכות, שלא חטא במעשה אלא קרח, והוא הגורם והוא המפתה אותם, וראוי הוא שימות לבדו לפרסם ולהודיע ענשו לרבים:

וזו דרך מבקשי רחמים שיקלו החטא מעל העם ונותנין אותו על היחיד הגורם, מפני שהוא חייב על כל פנים. וכן אמר דוד (ש"ב כד יז) הנה אנכי חטאתי ואנכי העויתי ואלה הצאן מה עשו תהי נא ידך בי ובבית אבי. והיה העונש ההוא על העם גם בחטאם, שהיה להם לתת השקלים מעצמם, אם העונש ההוא על זה כדברי רבותינו (ברכות סב ב). כי לא צוה אותם המלך שלא יתנו השקלים, כי הוא לדעת המנין בלבד היה חפץ, וענשם וענשו בזה שוה הוא. ועוד כי מלבד המנין היה עונש על העם מתחלת דבר, כדכתיב (ש"ב כד א) ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם. וכתב שם רש"י לא ידעתי על מה. ואני אומר בדרך סברא, שהיה עונש על ישראל בהתאחר בנין בית הבחירה, שהיה הארון הולך מאהל אל אהל כגר בארץ ואין השבטים מתעוררים לאמר נדרוש את ה' ונבנה הבית לשמו, כענין שנאמר (דברים יב ה) לשכנו תדרשו ובאת שמה, עד שנתעורר דוד לדבר מימים רבים ולזמן ארוך, שנאמר (ש"ב ז א ב) ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו ויאמר המלך אל נתן הנביא אנכי יושב בבית ארזים וארון האלהים יושב בתוך היריעה. והנה דוד מנעו השם יתברך מפני שאמר (דה"א כב ח) כי דמים רבים שפכת ארצה לפני, ונתאחר עוד הבנין עד מלוך שלמה. ואלו היו ישראל חפצים בדבר ונתעוררו בו מתחלה היה נעשה בימי אחד מהשופטים או בימי שאול, או גם בימי דוד, כי אם שבטי ישראל היו מתעוררים בדבר לא היה הוא הבונה אבל ישראל הם היו הבונים. אבל כאשר העם לא השגיחו, ודוד הוא המשגיח והמתעורר והוא אשר הכין הכל היה הוא הבונה, והוא איש משפט ומחזיק במדת הדין ולא הוכשר בבית הרחמים, ועל כן נתאחר הבנין כל ימי דוד בפשיעת ישראל, ועל כן היה הקצף עליהם. ועל כן היה המקום אשר יבחר ה' לשום שמו שם נודע בענשם ובמגפתם. והכתוב ירמוז כל זה, שנאמר (ש"ב ז ו ז) כי לא ישבתי בבית למיזם העלותי את בני ישראל ממזרים ועד היום הזה ואהיה מתהלך וגו' בכל אשר התהלכתי בכל בני ישראל הדבר דברתי את אחד שבטי ישראל אשר צויתי לרעות את עמי את ישראל לאמר למה לא בניתם לי בית ארזים. הרי יאשים הכתוב, כי השכינה מתהלכת בכל ישראל מאהל אל אהל וממשכן אל משכן ולא היה אחד בכל שופטי ישראל הרועים אותם מתעורר בדבר. ואמר הכתוב עוד, כי גם השם חק מהם ולא דבר לאחד מכולם לבנות הבית, רק עתה שנתעוררת הטיבות כי היה עם לבבך, ואצוה עתה לבנותו על יד שלמה בנך שיהיה איש שלום:

(11 בראשית (כח: ה))

וַיִּשְׁלַח יַצְחָק אֶת יַעֲקֹב וַיִּלְךְ פְּדִנָה אֲרָם אֶל לָבָן בֶּן בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי אֲחֵי רִבְקָה אִם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו:

(12 רש"י (שם))

(ה) אם יעקב ועשו - איני יודע מה מלמדנו:

(13 בראשית (לג: כ))

וַיִּצָב שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לוֹ אֶל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ס

(14 רש"י (שם))

(כ) ויקרא לו אל אלהי ישראל - לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל, אלא על שם שהיה הקדוש ברוך הוא עמו והצילו קרא שם המזבח על שם הנס, להיות שבחו של מקום נזכר בקריאת השם, כלומר מי שהוא אל הוא הקב"ה הוא לאלהים לי ששמי

ישראל, וכן מצינו במשה (שמות יז טו) ויקרא שמו ה' נסי, לא שהמזבח קרוי ה', אלא על שם הנס קרא שם המזבח, להזכיר שבחו של הקב"ה, ה' הוא נסי. ורבותינו דרשוהו שהקב"ה קראו ליעקב אל. ודברי תורה (ירמיה כג כט) כפטיש יפוצץ סלע, מתחלקים לכמה טעמים, ואני ליישב פשוטו ושמועו של מקרא באתי:

(15) בראשית (לו:א-ב)

(א) וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: (ב) אֵלֶּה תִּלְדוּת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן שִׁבְעָה עָשָׂרָה שָׁנָה הָיָה רָעָה אֶת אָחִיו בְּצֹאן וְהוּא נָעַר אֶת בְּנֵי בְלָהָה וְאֶת בְּנֵי זֵלְפָה וְנָשֵׂי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דְּבָרָתָם רָעָה אֶל אָבִיָּהֶם:

(16) רש"י (שם)

(ב) אלה תולדות יעקב - אלה של תולדות יעקב, אלה ישוביהם וגלגוליהם עד שבאו לכלל יישוב. סבה ראשונה יוסף בן שבע עשרה וגו' על ידי זה נתגלגלו וירדו למצרים. זהו אחר פשוטו של מקרא להיות [דבר] דבור על אופניו. ומדרש אגדה דורש, תלה הכתוב תולדות יעקב ביוסף מפני כמה דברים, אחת שכל עצמו של יעקב לא עבד אצל לבן אלא ברחל, ושהיה זיו איקונין של יוסף דומה לו, וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף, זה נשטם וזה נשטם, זה אחיו מבקש להרגו וזה אחיו מבקשים להרגו, וכן הרבה בבראשית רבה (סד ו).

(17) אבן עזרא (שם)

(ב) והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה בעבור היותו קטן שמוהו בני השפחות שמש להם, כי אם ישרת אחיו בני הגבירה לא היה דבר רע, וזאת היא דבתם רעה. וטעם אבר מן החי דרש הוא, כי הכתוב לא הזכיר מאחיו חוץ מבני השפחות:

(18) רשב"ם בראשית פרק לו

(א) וישב יעקב - עשו הלך אל ארץ אחרת מפני יעקב אחיו, אבל יעקב ישב אצל אביו בארץ מגוריו כי לו משפט הבכורה:
(ב) אלה תולדות יעקב - ישכילו ויבינו אוהבי שכל מה שלימדונו רבותינו כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו, אף כי עיקרה של תורה באת ללמדנו ולהודיענו ברמיזה הפשט ההגדות וההלכות והדינים על ידי אריכות הלשון ועל ידי שלשים ושתיים מידות של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי ועל ידי שלש עשרה מידות של ר' ישמעאל. והראשונים מתוך חסידותם נתעסקו לנטות אחרי הדרשות שהן עיקר, ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא, ולפי שאמרו חכמים אל תרבו בניכם בהגיון, וגם אמרו העוסק במקרא מדה ואינה מדה העוסק בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו, ומתוך כך לא הורגלו כל כך בפשוטן של מקראות, וכדאמ' במסכת שבת הוינא בר תמני סרי שנין וגרסינ' כולה תלמודא ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו. וגם רבנו שלמה אבי אמי מאיר עיני גולה שפירש תורה נביאים וכתובים נתן לב לפרש פשוטו של מקרא, ואף אני שמואל ב"ר מאיר חתנו זצ"ל נתווכחתי עמו ולפניו והודה לי שאילו היה לו פנאי היה צריך לעשות פרושים אחרים לפי הפשטות המתחדשים בכל יום. ועתה יראו המשכילים מה שפירשו הראשונים:

אלה תולדות יעקב - אלה מקראות ומאורעות שאירעו ליעקב. והנה זה הבל הוא. כי כל אלה תולדות האמור בתורה [ובנביאים] ובכתובים יש מהם שמפרשים בני האדם ויש מהם רבים שמפרשים בני בנים, כאשר פירשתי באלה תולדות נח. למעלה בפרשת בראשית כת' ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם ואת חם ואת יפת, ואחרי כן מפרש כי העולם חטאו ונח מצא חן, ואחרי כן מפרש אלה תולדות נח בני בניו, היאך? כי שלשה בניו היו לו וציוה הק' להכניסם בתיבה י"ב חודש, ובצאתם ויולדו להם בניו אחרי המבול עד שעולים לשבעים בניו שהיו שבעים אומות, כדכת' מאלה נפרדו וגו'. וכן בעשו פרשה ראשונה מפרש בני עשו שנולדו לו במקום אביו, ואחרי כן וילך אל ארץ וגו' וישב לו בהר שעיר וכל הפרשה וכת' אלה תולדות עשו אבי אדום בהר שעיר, וכל פרשה שנייה זאת בבני עשו. וכשם שמצינו בעשו שפירש שבניו נולדו במגורי אביו קודם שהלך אל ארץ מפני יעקב, ובני בניו נולדו בהר שעיר - כן ביעקב למעלה כת' והיו בני יעקב שנים עשר וגו', ומפרש לבסוף אלה בני יעקב אשר ילד לו בפדן ארם ויבא [יעקב] אל יצחק אביו וגו', הרי פיר' בניו של יעקב והיכן נולדו כאשר עשה בבני עשו, ועתה כותב אלה תולדות יעקב, בני בניו שהיו שבעים והיאך נולדו. כיצד? יוסף בן שבע עשרה שנה ונתקנאו בו אחיו ומתוך כך ירד יהודה מאת אחיו והיו לו בניו ככזיב ובעדולם שלה ופרץ זרחה, ונתגלגל הדבר שיוסף הורד מצרימה ונולדו לו במצרים מנשה ואפרים ושלח יוסף בשביל אביו וביתו עד שהיו שבעים. וכל זה היה צריך משה רבנו לכתוב שעל זה הוכיחם בשבעים נפש ירדו אבותיך וגו':

בן שבע עשרה שנה - להודיעך כי עשרים ושתיים שנה נעלם מאביו יעקב. שהרי בן שלשים שנה היה בעומדו לפני פרעה ושבע שני השובע ושני שנים של רעב ואז בא אביו כדכת' ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר:

היה רועה את אחיו בצאן - בני לאה לפי דרך ארץ קורא אחיו ולא בני השפחות:

והוא נער את בני בלהה וגו' - נערותו ורגילותו ומשתאיו היו עם בני בלהה ובני זלפה. ומתוך כך התחילו אחיו בני לאה לשנוא אותו:

את אחיו - עם אחיו רועה, ובשמחת נערותו היה נבדל מהם ורגיל עם בני השפחות ולא עמהם כמו נער, כדכת' כי נער ישראל. וכת' יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו. הולך ומונה כל מיני עניינים שגרמו לשנוא אותו. וגם ויבא יוסף [את] דבתם רעה, את דבתם של אחיו רעה, כמדרש אגדה לפי פרושי, שאמר לאביו כך מבזים הם בני השפחות אבל אני מכבדם ואני רגיל אצלם. פשטנים אחרים לא עמדו על העיקר:

(19) שמות (טו:כד-כה)

(כד) וַיִּלְנֹו הָעַם עַל מִצְוֵה לְאֹמֵר מַה נִּשְׁתָּה: (כה) וַיִּצְעַק אֶל ה' וַיֹּאמְרוּ ה' עֵץ וַיִּשְׁלַךְ אֶל הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם שֶׁם לֹו חֵק וּמִשְׁפָּט וְשֵׁם נִסְהוּ:

(20) רש"י (שם)

שם שם לו - במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם, שבת ופרה אדומה ודינין:

(32) רשב"ם (שם)

שם שם לו חוק ומשפט [ושם נסהו] - שם במרה על ידי עלילות הנסיון אשר שם להצמיאם למים ואחר כך ריפא להם את המים התחיל להוכיחם שיקבלו עליהם את החוקים ואת המשפטים אשר ילמדו והוא יעשה צורכיהם. והיאך שם לו חוק ומשפט? שאמר להם אם שמוע תשמע לקול י"י אלהיך וגו' ושמרת כל חוקיו שצויה אתכם:

(33) רמב"ן (שם)

(כה) שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו - במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם, שבת פרה אדומה ודינין. ושם נסהו, לעם, לשון רש"י. והיא דעת רבותינו (סנהדרין נו ב). ואני תמה, למה לא פירש כאן החקים האלה והמשפטים ויאמר "וידבר ה' אל משה צו את בני ישראל" כאשר אמר בפרשיות הנזכרות למעלה דברו אל כל עדת בני ישראל וגו' (לעיל יב ג), וכן יעשה בכל המצות באהל מועד, בערבות מואב, ופסח מדבר (במדבר ט ב). ולשון רש"י שאמר פרשיות שיתעסקו בהם, משמע שהודיעם החקים ההם ולימד אותם עתיד הקב"ה לצוות אתכם בכך, על הדרך שלמד אברהם אבינו את התורה, והיה זה להרגילים במצות ולדעת אם יקבלו אותם בשמחה ובטוב לבב, והוא הנסיון שאמר ושם נסהו, והודיעם שעוד יצווים במצות, וזה שאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והאזנת למצותיו אשר יצוה אותך בהם:

ועל דרך הפשט, כאשר החלו לבא במדבר הגדול והנורא וצמאון אשר אין מים שם להם במחיתם וצרכיהם מנהגים אשר ינהגו בהם עד בואם אל ארץ נושבת, כי המנהג יקרא "חק", כענין הטריפני לחם חקי (משלי ל ח), חקות שמים וארץ (ירמיה לג כה), ויקרא "משפט" בהיותו משוער כהוגן, וכן כה עשה דוד וכה משפטו כל הימים (ש"א כז יא), כמשפט הראשון אשר היית משקהו (בראשית מ יג), וארמון על משפטו ישב (ירמיה ל יח), על מדתו. או שייסרו בחקי המדבר, לסבול הרעב והצמא, לקרוא בהם אל ה', לא דרך תלונה. ומשפטים, שיחיו בהם, לאהוב איש את רעהו, ולהתנהג בעצת הזקנים, והצנע לכת באהליהם בענין הנשים והילדים, ושינהגו שלום עם הבאים במחנה למכור להם דבר, ותוכחות מוסר שלא יהיו כמחנות השוללים אשר יעשו כל תועבה ולא יתבוששו, וכענין שצוה בתורה (דברים כג י) כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע:

וכן ביהושע נאמר ויכרות יהושע ברית לעם ביום ההוא וישם לו חק ומשפט בשכם (יהושע כד כה), אינם חקי התורה והמשפטים, אבל הנהגות ויישוב המדינות, כגון תנאים שהתנה יהושע שהזכירו חכמים (ב"ק פ ב), וכיוצא בהם. ואמר ושם נסהו, להודיע כי אשר הוליתם בדרך הזה שאין שם מים והביאם אל מקום המים המרים, לנסיון, כמו שאמר ויענך וירעיבך ולמען נסותך להטיבך באחריתך (דברים ח טז):

וטעם ויורהו ה' עץ - שהראה אותו עץ ואמר לו השלך את העץ הזה אל המים וימתקו. ובעבור שלא מצאתי לשון מורה אלא בענין למוד, ויורני ויאמר לי (משלי ד ד) למדני, וכן כלם, נראה בדרך הפשט כי העץ ההוא ימתיק המים בטבעו, והוא סגולה בו, ולימד אותה למושה. ורבותינו אמרו (מכילתא ותנחומא כאן) שהיה העץ מר והוא נס בתוך נס, כענין המלח שנתן אלישע במים (מ"ב ב כא). ואם כן אמר "ויורהו" כי לא היה העץ נמצא במקום ההוא, והקב"ה הורהו את מקומו. או שהמציאהו אליו בנס. ושוב מצאתי בילמדנו (מדרש תנחומא כאן) ראה מה כתיב שם, ויורהו ה' עץ, ויראהו לא נאמר אלא "ויורהו", הורהו דרכו. כלומר שהורהו ולמדו דרכו של הקב"ה שהוא ממתיק המר במר:

(34) בראשית (לט:ג)

וַיִּקְרָא אֲדֹנָיו פִּי ה' אֵתוֹ וְכָל אֲשֶׁר הוּא עֲשָׂה ה' מִצְּלִיחַ בְּיָדוֹ:

(35) רש"י (שם)

כי ה' אתו - שם שמים שגור בפיו: - מעניין שחסר פירוש הרשב"ם בפסוק הזה

(36) תקופות פרשני המקרא

Rashi 1040-1105, France • Rashbam, 1083-1174, France • Ibn Ezra. 1089-1164, Spain • Ramban, 1194-1270. Spain and Israel • Rambam, 1135-1204, Spain and Egypt • Thomas Aquinas 1225-1274, Italy